

RUSYA, AB, ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE KÜRESELLEŞMENİN JEOPOLİTİĞİ

Yazar : Emre BAYSOY*

Öz

Küreselleşme olgusu ile birlikte, jeopolitiğin ve çatışmacı güç politikalarının önemini kaybettiği, bunun yerine ekonomik ilişkilerin ön plana çıkarak tüm tarafların yarar sağladığı bir dünyanın oluştuğu, neo-liberal düşünürler tarafından ileri sürülmeye başlanmıştır. Ancak, enerji alanındaki gelişmelere bakıldığında, bu savın geçerliliği azalmaktadır. Dahası, savunulan neo-liberal tezlerin belli çıkarlar doğrultusunda işlev gören jeopolitik bir projeye hizmet ettiği de söylenebilir. Özellikle enerji alanında yaşanan jeopolitik mücadeleler, bu duruma kanıt olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda, çalışmada ilk olarak, Rusya enerji sektöründeki gelişmeler ekonomi politik bağlamında incelenmiştir. İkinci olarak, enerji konusunun Rusya dış politikasına olan etkisi ve Rusya'nın BDT, OPEC, Türkiye, AB ve ABD ile olan ilişkileri irdelenmiştir. Sonuç olarak, güç politikalarının geçerliliğini yitirmediği; tam tersine yeni ekonomi-politik araçlar ile sürdüğü tartışması yapılarak, küreselleşmenin jeopolitiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Jeopolitik, Neo-Liberalizm, Rusya, ABD

Political Economy of Energy within the Framework of Russia, EU, and USA Relations and Geopolitics of Globalization

Abstract

After the end of the Cold War, it has been argued that, the issue of geopolitics has lost its importance vis-à-vis the phenomenon of globalization. However, it can be seen that the validity of this postulation is decreasing, when one looks at the developments within the energy sector. Moreover, it can be said that neo-liberal arguments are a functional part of a particular geopolitical project. Especially, developments in the energy sector can be seen as evidence for this situation. Thus, in this paper, the political economy of Russian oil after the collapse of the Soviet Union is examined with special reference to international political economy. Firstly, a general issue of domestic oil sector of Russia is pointed out in the context of political economy. Secondly, the role of the energy sector in Russian foreign policy and relations between Russia, CIS, OPEC, Turkey, EU and USA are examined. Finally, the issue of whether one can talk about "geopolitics" in the era of globalization is discussed.

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktora Öğrencisi E-posta: ebaysoy@yahoo.com

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra siyasi, askeri ve ekonomik paradigmlar sorgulanmaya başlanmış ve küreselleşme olgusuyla birlikte, herkesin karşılıklı olarak yarar sağladığı (kazan-kazan anlayışı) bir dünyanın oluştuğu ileri sürülmüştür. Özellikle neo-liberal düşünürler tarafından, küreselleşme sürecinde ekonomik ilişkilerin ön plana çıktığı ve güç politikası, jeopolitik gibi kavramların artık geçerliliklerini yitirdikleri savunulmuştur. Neo-liberal görüş, devletlerin kısa dönemli çıkarlar doğrultusunda çatışmak yerine, işbirliğine yönelerek uzun dönemli çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışacaklarını veya "çalışmaları gerektiği" tezini savunmaktadır.

Neo-liberalizm'e göre, Soğuk Savaş sonrasında ideolojik kutuplaşmaların da ortadan kalkmasıyla, tüm taraflar arasında işbirliğinin önünde hiçbir engel kalmamıştır (Goldstein, 1999, s. 104-105). Yapılması gereken işbirliğini geliştirmek ve kurumsal olarak kalıcılaştırmaktır. Bu açıdan, tarihin sonuna gelindiği bile iddia edilmiştir (Fukuyama, 1992). Ancak, Soğuk Savaş dünyasının jeopolitik yapısının ortadan kalkmış olmasının, jeopolitiğin politik olguları açıklamakta kullanılabilen bir analiz biçimi olarak geçerliliğini kaybettiği anlamına gelmediği söylenebilir. Küreselleşmenin, jeopolitik ve "güç" gibi kavramları geçersiz kıldığını savunan Giddens (1999) ve Friedman (2000) gibi neo-liberal düşünürlerin iddialarının aksine, jeopolitik günümüzde de çok kritik bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Dahası, soğuk savaş sonrasında görülen belirsizliğin baskın olduğu uluslararası yapı, yeni ortama uygun ve bu yeni ortamı şekillendirmeye çalışan jeopolitik yaklaşımların ortaya çıkmasını destekler niteliktedir (Tezkan & Taşar, 2002). Kaldı ki, devlet mücadelelerinin ve dolaylı olarak da jeopolitiğin önemini kaybettiği görüşü ekseninde, her ne kadar neo-liberal küreselleşme söyleminde jeopolitik bir kavram olarak reddedilse de, küreselleşmenin yine belli amaçlara ve çıkarlara dönük jeopolitik bir proje olduğundan bahsedilebilir. Bu noktada neo-liberalizmin savunduğu karşılıklı çıkar

ve evrensel işbirliği gibi kavramların, güç sağlamaya yönelik olarak kullanıldığı düşünülebilir (Carr, 1964. akt. Dedeoğlu, 2003, s. 38). Diğer bir deyişle, neo-liberal savların, 'mutlak' birer gerçek olmak yerine, küreselleşme süreci içerisinde yaşanan jeopolitik mücadelenin birer aracı oldukları ileri sürülebilir. Bu noktada Friedrich Hegel'in, ideallerin (neo-liberal küreselleşme gibi) çatışmayı olanaklı kılacak koşulları hazırlamakta ve ekonomik kazanımları sağlamakta bir araç olduğu görüşü anlamlı olmaktadır (Dedeoğlu, 2003). Böyle bir ortamda, sözü edilen işbirliğinin ise evrensel barışa ulaşmak için değil, yeni paylaşımları sağlamak için yapıldığı iddia edilebilir (s. 93).

Belirtildiği üzere, Soğuk Savaş sonrasında devletler arasındaki çatışmaların bittiğinin düşünüldüğü abartılı bir güven ortamına girilmiştir. Bu durum enerji, enerji güvenliği ve enerjinin jeopolitiği gibi konularda da görülmektedir (Yergin, 2003). Fakat enerji konusu ulusal, bölgesel ve küresel ilişkileri etkileyen önemli dinamiklerden biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda ve özellikle Rusya'nın önemli derecede gaz ve petrol rezervlerine sahip olduğu göz önüne alındığında, enerji konusu daha da hassas bir niteliğe kavuşmaktadır. Büyük enerji potansiyeli, Rusya'yı marjinal değil, bölgesel ve küresel bir aktör haline getirmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın enerji kaynaklarını nasıl ve ne amaç uğruna kullanacağını, Soğuk Savaş sonrası dünyanın siyasi ve ekonomik yapısında belirleyici olacağı ileri sürülebilir.

Tüm bu noktalardan hareketle, bu çalışmada, günümüz jeopolitik mücadelesine bir örnek oluşturması nedeniyle, enerjinin jeopolitiği konusu, Rusya'nın Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) özelinde incelenmiştir. Çalışmanın temel argümanı, jeopolitiğin neo-liberal küreselleşme ekseninde geliştirilen argümanlara zıt bir olgu olmadığı, tersine neo-liberal küreselleşme söylemine içkin bir olgu olduğudur. Bu makalede, ilk olarak, Sovyetler Birliği sonrasında Rus enerji sektöründeki gelişmelere değinilmiştir. İkinci olarak, Rusya'nın Kafkaslar, Türkiye, OPEC, AB ve ABD ile olan ilişkileri, enerji konusu bağlamında değerlendirilmiştir. Son olarak, Rusya-ABD ilişkileri, küreselleşme sürecinde enerjinin jeopolitiği ekseninde irdelenerek, güç mücadelelerinin ve politikalarının

geçerliliklerini yitirmediği, yeni araçlar ile sürdürdükleri sonucuna varılmıştır.

Sovyetler Birliği Sonrası Rus Enerji Sektöründeki Gelişmeler

Rusya'daki bilinen petrol rezervi yaklaşık olarak 50 milyar varil ve bilinen doğal gaz rezervi 1700 trilyon kübik fittir; diğer bir ifadeyle, dünya rezervlerinin %40'ını oluşturmaktadır (Fact Sheet: Russian Oil and Gas Sectors). Rusya'nın hidrokarbon rezervleri dünyanın bilinen rezervlerinin %10'unu oluşturmaktadır. Ülkenin bilinen toplam enerji rezervi 90 milyar varil petrole eşdeğer durumdadır (Overview of the Russian Oil and Gas).

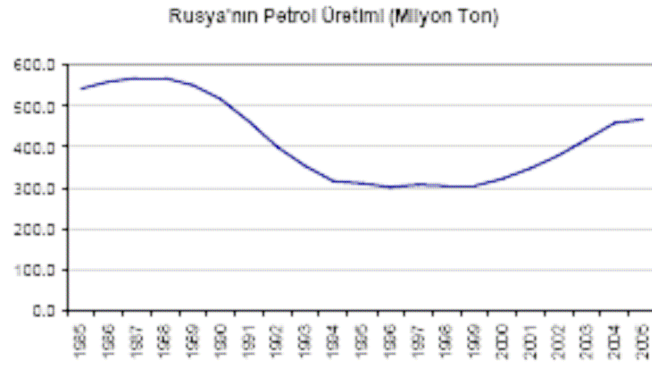
Rusya Federasyonu'nda enerji sektörü Rus ekonomisi içinde anahtar bir konumdadır. Sınâî verimin %25'i, bütçe gelirlerinin %38'i ve ihracat gelirlerinin %50'si enerji endüstrisinden sağlanmaktadır. Ülke içi yatırımların %20'si de enerji sektörüne yapılmaktadır (Lane, 1999, s. 2). Rus ekonomisinin diğer tüm sektörleri, enerji sektörüne bağımlıdır. Önemli Rus enerji şirketleri ise Lukoil, Surgutneftegaz, Slavneft, Onako, Taftneft, Rosneft, Transneft ve Gazprom'dur.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Rusya ekonomisindeki liberalleşme politikalarıyla paralel olarak, 1993 yılında enerji sektöründe de özelleştirmeler başlamıştır. Özelleştirme politikalarıyla devlet kontrolünün önemli ölçüde korunarak, serbest piyasa içerisinde rekabet edebilen şirketler oluşturma amacının güdüldüğü görülmektedir. Sonuçta, dikey bütünleşme içinde birçok petrol şirketi oluşmuştur. Ancak, devlet bu şirketlerin sermaye hisselerine de sahip olmuş ve devlet temsilcileri bu yeni petrol şirketlerinin yöneticileri durumuna getirilmişlerdir (Lane, 1999, s. 23). Dolayısıyla denebilir ki, Rusya'da merkezi ekonomi, devletin dolaylı olarak kontrol ettiği oligarşiler yoluyla işlemektedir. Merkezi hükümet oligarşileri ve oligarşiler de hükümeti desteklemektedir. Bu oligarşik yapılanma içinde şirketler birbirleri ile rekabet ederek, liberal bir ekonomi görüntüsü vermektedir. Aynı zamanda bu yapılanma, yabancı şirketler ile de rekabeti sağlayarak, ulusal ekonomiyi yabancıların etkisinden korumaktadır.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Rusya'da piyasa ekonomisi içinde işleyen bir devlet kapitalizmi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu

anlamda, enerji şirketlerinin görünüşte özel sektöre ait olması, liberalleşme için yeterli olmamaktadır. Ekonominin yapısını değiştirmeden yapılan özelleştirme, kişisel ilişkiler ağını ön plana çıkarmakta ve ekonomik verimliliği düşürmektedir (Crawford, 1995). Bu durum özellikle 1997 yılında yaşanan bütçe açığında kendini göstermiştir. Bu tarihten sonra ise Rus enerji sektörü ileride bahsedilecek olan yeni bir döneme girmiştir.

Grafik 1
Rus Petrol Üretimi

Kaynak: Enerji Senaryoları, Dünya Enerji Konseyi Gençlik Çalıştayı, 19 Mayıs 2007.

Hükümetin özelleştirme politikalarına rağmen enerji sektöründeki kontrolünü korumasının, birkaç asli nedeni vardır: İlk olarak, enerji şirketlerinin yeni yöneticileri, hükümet ile kişisel ve ideolojik bağlantı içindedirler. İkincisi ve belki daha önemlisi, petrol ve petrol ürünlerinin ulaştırmasında hükümet tekeli bulunmaktadır (Crawford, 1995, s. 26). Ulaştırma alanındaki hükümet tekeli, enerji şirketlerinin özelleştirilmelerine rağmen, hükümetin kontrolünden kurtulamadıklarını açıkça göstermektedir. Ayrıca, karar alma süreçleri şeffaf olmadığı için, Rus şirketlerini gerçekte kimin kontrol ettiği belli olmamaktadır. Bu durum, şirketlere sahip olmanın, şirketleri kontrol etmek anlamına gelmediğini açıkça göstermektedir.

Üçüncü olarak, Rusya'da enerji sektörü, vergi gelirlerini, ekonomiyi ve yaşam standardını belirleyen en önemli etken olduğu için sosyal refah ile yakından ilgilenen hükümet, enerji sektörüyle de yakından ilgilidir. Enerji kaynaklarının diğer devletlerin eline geçmesi sonucunda oluşacak finansal bağımlılığın, ulusal ekonomiye ve güvenliğe zarar verecek olması, hükümetin daha korumacı politikalar uygulaması sonucunu doğurmuştur (Crawford, 1995, s. 7). Öte yandan, Rus enerji sektörü gelişebilmek için yatırıma ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Rusya'nın, bir yandan enerji üretme potansiyelini yükseltebilmek için yabancı yatırıma ve yabancı yatırımı çekmek için de liberalleşmeye gereksinimi vardır. Yine, yabancı sermayeye karşı duyulan şüphe nedeniyle milliyetçi politikalar uygulanmaya devam edilmektedir. Rusya bu durumu karma politikalar yoluyla aşmaya çalışmaktadır.

1993'te başlayan özelleştirmelerden sonra, petrol üretimi ciddi oranda düşmeye başlamıştır. Ham petrol üretiminin 1988'de günlük 11,4 milyon varilden, 1993'de 7 milyon varile düştüğü görülmektedir. Bu üretim düşmesinin nedeni olarak Rus enerji sektöründeki kurumsal karışıklık gösterilebilir (Stinemetz, 2003). 1992'den 1998'e kadar şirketler kısa dönemli kâr peşinde koşarak, Rus enerji sektöründe bir belirsizlik ortamı yaratmışlardır. Ancak, 1998'de Rus petrol üretimi artmaya başlamıştır. Bu durumun öncelikli nedeni, 1998 yılının uluslararası finans krizinin, Rus petrol endüstrisinde kronikleşen finans sorununu olumlu etkilemesidir. Petrol, dolarla fiyatlanan bir ithalat ürünü olduğu için, Rus petrolünün rekabet edebilirliği artmış ve bir varil petrol üretiminin maliyeti 9.50 dolardan 5.50 dolara inmiştir (Lane, 1995, s. 19).

Rusya uyguladığı bazı stratejiler sayesinde petrol üretimini arttırmayı başarmıştır. Rusya, finansal zorluklarını ortak girişimler, üretim paylaşım anlaşmaları ve yabancı öz sermaye yatırımları yoluyla aşmaya çalışmıştır. Yabancı sermaye ile yapılan bu anlaşmalar kısa dönemli oldukları için, Rusya kendi kaynakları üzerindeki kontrolü kaybetmeden yabancı sermayeden ve teknolojiden yararlanabilmiştir. Böylece, uzun dönemde Rus petrol endüstrisi, finansal durumunu düzeltilmiş ve yabancı yatırıma muhtaç olmaktan önemli ölçüde kurtulmuştur (Hill, 2002). 2000'li yıllarla birlikte Rus petrol üretimi,

1990'ların ortalarındaki günlük 6 milyon varillik üretimden, 8-9 milyon varile çıkmıştır. Bu yüksek orandaki artış, Rusya'yı OPEC dışındaki en büyük petrol üreticisi ve dünyada Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük ihracatçı durumuna getirmiştir. Özetle, Rus petrol üretiminin artışı, siyasi istikrarın sağlanması, ekonomideki yapısal sorunların giderilmesi, 1998'deki devalüasyondan kaynaklanan üretim maliyetlerinin düşmesi ve dünyada petrol fiyatlarının yükselmeye başlamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca, LUKoil, YUKOS, Sibneft ve TNK gibi özel Rus enerji şirketlerinin güçlenmeleri de, Rus petrol sektörünü dinamikleştirmiştir (Barnes & Morse, 2004).

Enerji Politikaları ve Uluslararası Boyut

Enerji, dünya siyasetinde stratejik bir unsurdur ve ulusal güç için ana etken durumundadır. Özellikle günümüzde enerji refahının, sanayileşme seviyesinin yerini alarak, bir ülkenin dünya ekonomi-politik sistemindeki yerini belirleyen ana unsur haline geldiği söylenebilir (Econoides & Oligney, 2000). Bu nedenle, bir ülkenin "yerel" enerji politikası, o ülkenin dış politikasından bağımsız düşünülememektedir. Diğer bir deyişle, ülkelerin enerji politikaları, dış politikalarını da belirlemektedir. Bu bağlamda, Rusya Federasyonu'nun enerji politikalarının başlıca uluslararası aktörler ile olan ilişkilerinin enerji temelinde incelenmesi, ulusal ve uluslararası politikalar arasındaki ilişkiye örnek olarak gösterilebilir.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Rus dış politikası bir kaç evreden geçmiştir (Barlyski, 1995). İlk evrede, Boris Yeltsin hükümeti, Kafkaslar ve Orta Asya'da, tüm Sovyet politikalarını reddederek, bu bölgelerdeki gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Ancak, çok geçmeden pasif politikaların Rus çıkarlarına zarar verdiği düşünülerek, Rusya SSCB dönemiyle benzer politikalar izlemeye ve Rusya'nın güney sınırlarını Karadeniz'den Çin'e kadar kontrol altında tutmaya yönelmiştir. "Yakın çevre" politikası adı altında, Rusya, BDT aracılığıyla Kafkaslar'da ve Orta Asya'da kontrolü ele almaya çalışmıştır. Fakat iki büyük Kafkasya devleti, Gürcistan ve Azerbaycan, Rusya'nın yakın çevre politikasına direnerek, Rusya'nın çevre devletleri olmaya karşı çıkmışlardır. Bu durum Kafkaslar'da iki grup devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gürcistan ve Azerbaycan, Rusya'ya karşı bir tavır alırken, Ermenistan,

Kazakistan ve Türkmenistan, SSCB dönemindeki ekonomik yapılanmanın da etkisiyle, Rusya'ya karşı olumlu bir tutum sergilemişlerdir. Rusya, BDT ile bir askeri ittifak sistemi kurmak istemiş, ancak, Azerbaycan ve Gürcistan'ın muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu askeri ittifakın, Türkiye ve İran gibi diğer bölge devletlerinin ve ABD gibi bir küresel gücün, Kafkas petrolüne yönelmesine karşı planlandığı düşünülebilir.

1990'ların ortalarından itibaren, Kafkasya petrol ve gaz rezervleriyle ilgili bilinenler değişmiştir. 1990'lı yıllarda Kafkasya'nın hidrokarbon rezervlerinin petrol ağırlıklı olduğu ve bölgenin güneyinde bulunduğu düşünülürken, bugün araştırmalar sonucunda petrolün bölgenin kuzeyinde olduğu ve güneyde doğal gaz rezervlerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu yeni jeolojik durum, Kafkasya'nın jeopolitik durumunu da değiştirmiştir. Petrolün Kafkasya'nın kuzeyinde ve Rus transport sistemine yakın olması Rusya'yı Kafkas petrol ve gazının ithalatında ana rota olarak öne çıkarmıştır (Yergin, 2003). Ancak, Rusya Kafkasya'da yalnız değildir. Kafkasya'nın, önemli petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olması, bölgenin, küresel politikaları da etkileme potansiyeline sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle bölgesel ve küresel aktörler bölgeyle yakından ilgilenmektedirler. Bu noktaya son bölümde tekrar değinilecektir.

Rusya ve Türkiye

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya ve Türkiye arasındaki ideolojik kutuplaşmanın ve farklı kamplarda olmanın getirdiği gerginlik sona ermiş, ikili ilişkileri geliştirme fırsatı doğmuştur. Ancak, bir yandan, ekonomi, ticaret ve turizm alanında işbirliği ve yakınlaşma artarken, siyasi alanda gerginlikler, önceki dönemdeki mutlak düşman anlayışından farklı bir şekilde de olsa, sürmektedir. Türkiye'nin Orta Asya devletleri ile ilişkileri geliştirmek istemesi, iki devletin bölgede birbirine rakip olmaları sonucunu doğurmuştur (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 197). Özellikle Avrasya enerji kaynakları üzerinde yaşanan mücadele Rusya ve Türkiye arasındaki önemli bir gerilim hattıdır. Bölgedeki doğal gaz ve petrolün hangi güzergâh üzerinden taşınacağı, sadece ekonomik açıdan değil, siyasi ve askeri açıdan da etkisini göstermektedir. Bu bağlamda, olası boru hatları üzerindeki etnik

çatışmalar ve Dağlık Karabağ gibi sorunlar enerji konusundan bağımsız düşünülememekte; bu gibi sorunlar enerji politikalarının bir parçası olmaktadır (s. 201).

Öte yandan, iki ülke arasındaki rekabete rağmen, Türkiye'nin özellikle 1980 sonrasında doğal gaz kullanımına yönelmesi, işbirliğini de beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Rusya'dan doğalgaz alımı, 1984 yılında imzalanan doğal gaz anlaşmasıyla, başlangıçtaki yılda 6 milyar metreküpten, 2000 yılında 14 milyar metreküpe ulaşmıştır (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 202). Böylece Türkiye, dışarıdan aldığı doğalgazın yaklaşık % 65'ini Rusya'dan sağlar durumuna gelmiştir.

Belirtildiği gibi, Rusya ve Türkiye, Kafkasya petrol ve doğal gazının taşınma hattı konusunda birbirlerine rakiptirler. Bu anlamda, Rusya ve Türkiye, bir çeşit boru hattı mücadelesi sürdürmektedirler. Rusya, Almanya'yı Baltık Denizi'nin altından bağlayacak Kuzey Boru Hattı, Bulgaristan ve Yunanistan'dan geçecek Güney Akım ve Burgaz-Dedeağaç Boru Hattı gibi projeler geliştirirken; Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceylan (BTC), Nabucco ve Türkiye-Yunanistan boru hattını ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Ancak, boru hatlarının yapılması, enerji akımını garanti etmemektedir. Hangi boru hattından ne kadar enerji akacağı konusu, önümüzdeki yılların konjonktürüne bağlıdır.

Grafik 2
Türkiye'nin Çevresini Dolaşan Boru Hatları

Kaynak: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Turkey/images/bosporus%20bypass%20map.pdf>, Erişim Tarihi 17.11.09

Türkiye ve Rusya arasındaki diğer bir mücadele konusu da Irak petrolü olmaktadır. Moskova, Irak'taki petrol kuyularının işletilmesinde Lukoil, Rosneft, Zarubejneft ve Neftgazeksport gibi Rus şirketlerinin yer almasını talep etmekte, bunun karşılığında da, Irak'ın Rusya'ya olan 10 milyar dolarlık borcunun tamamen veya kısmen silinmesini önermektedir (Kamalov, 2007). Öte yandan, Türkiye, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının tam kapasiteli çalışması ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) Irak'taki enerji ihalelerine davet edilerek, Irak petrol ve doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya açılması yönünde çalışmalar yürütmektedir (Kamalov, 2007). Ancak, Türkiye'nin enerji alanında Rusya'ya karşı koyabilmesi veya ciddi bir rakip olabilmesi, bugünkü konjonktür ve politikalar ışığında gerçekçi görünmemektedir. Diğer bölgelerin terör ve iç karışıklık gibi nedenlerle oluşan istikrarsızlığı Rusya'ya avantaj sağlamaktadır.

Türk-Rus ilişkileri, özelde ABD ve AB'den, genelde ise uluslararası ortamdan ve küresel politikalardan bağımsız düşünülememektedir. Soğuk Savaş sonrasındaki siyasi, ekonomik ve jeopolitik mücadelenin nasıl olacağı, Türk-Rus ilişkilerini belirleyen önemli bir unsur olacağı ileri sürülebilir.

Rus Petrolü ve OPEC

1990'ların ikinci yarısında ve özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından oluşan durumun, OPEC ve Suudi Arabistan için pek avantajlı olmadığı söylenebilir. 1997'deki Asya ülkelerindeki kriz, petrol talebini düşürmüş ve daha önemlisi, ABD yönetimi, 2000 yılında, Amerikan ekonomisindeki büyümenin sürmesi için petrol fiyatlarının düşürülmesini önermiştir. Suudi Arabistan yönetimi Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle işlerin değişeceğini umdularsa da, 11 Eylül durumu Suudi Arabistan açısından daha da olumsuz bir durum oluşmuştur. 11 Eylül saldırıları Suudi Arabistan petrolüne olan güveni zayıflatmış ve Rusya'nın OPEC'e alternatif olma konusunda konumunu güçlendirmiştir.

Ancak, Rusya'nın OPEC'in yerini alması gerçekçi değildir. Rusya, OPEC karşısında üç çok önemli dezavantaja sahip bulunmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, OPEC'in ve Suudi Arabistan'ın atıl kapasitesidir. Suudi Arabistan'ın atıl kapasitesi, günlük 1,4-1,9 milyon varildir. Bu durum dünya petrol arzındaki istikrarsızlıklara karşı Suudi petrolünü önemli kılmaktadır. Örneğin, Irak Savaşı'nda Suudi Arabistan günlük üretimi 1 milyon varilin üzerine çıkararak, petrol fiyatının 2003'te 40 doların üzerine çıkmasını engellemiştir (Barnes, Jaffe & Morse, 2003). İkinci olarak, Rus petrolü OPEC petrolüne oranla jeolojik nedenlerden dolayı daha maliyetli ve hâlâ daha pahalıdır. Bu yüzden Rusya, petrol fiyatlarındaki düşümlere karşı daha hassastır. Suudi Arabistan petrolü ise, ucuza üretildiği için fiyat düşüşlerine karşı daha az duyarlıdır (Barnes, Jaffe & Morse, 2003). Üçüncüsü, Rusya hâlâ küresel bir tedarikçi durumunda değildir. Suudi Arabistan, Batı yarım kürenin, Doğu Asya'nın ve Avrupa'nın ana tedarikçisi durumundadır. Öte yandan Rusya, asıl olarak bir Avrupa tedarikçisi durumundadır ve Doğu Asya ve Kuzey Amerika petrol ticaret ağıyla bir bağı bulunmamaktadır (Barnes, Jaffe & Morse, 2003).

Rusya ve Avrupa Birliği

Petrol ve doğalgaza büyük oranda bağımlı olan AB sürekli olarak olası krizlere karşı güvenlik arayışı içerisinde. Körfez Savaşları ve olası bir İran krizi, Orta Doğu kaynaklarına güveni azaltmış ve AB, alternatif kaynaklara yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Bu noktada, Orta Doğu'ya karşılık Rusya, bir alternatif olarak öne çıkmaya başlamış ve AB diplomasi, yardım programları gibi yollarla, enerji güvenliğini Rusya ile sağlamaya yönelmiştir. Kısaca denebilir ki, Orta Doğu'nun siyasi açıdan istikrarsız yapısı, enerjinin stratejik bir meta olduğunu AB'ye hatırlatmış ve alternatif aramaya yöneltmiştir (EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority Working Papers).

2001 yılında yayınlanan Yeşil Kitap, AB'nin yükselen enerji bağımlılığını açıkça vurgulamaktadır. Yeşil Kitap, 2030'da %70 oranında dışa bağımlılık öngörmekte; petrol fiyatlarındaki artışa ve iklim değişikliği gibi sorunlara değinerek, AB'nin yeni bir enerji politikasına ihtiyacı olduğunu belirtmektedir (AB, 2001). Yeşil Kitap, önceliği enerji bağımlılığının yönetilmesine vererek, çevreyi daha az kirleten enerji kaynaklarına yönelinmesini önermektedir. Ayrıca, Yeşil Kitap AB'nin üretici ülkeler ile diyalog sürecinin korumasını ve stratejik ortaklıklar geliştirerek enerji güvenliğindeki risklerin azaltılmasını da önermektedir. Ancak, bu politikaların hayata geçmesinin birtakım koşullara ve AB ile Rusya arasındaki bazı gerginlik noktalarının aşılmasına dayandığı söylenebilir.

AB ile Rusya arasındaki enerji bağıntısı, "ulusal" ve "uluslararası" politikalar arasındaki ilişkiye net bir örnek oluşturmaktadır. Rusya nüfusunun dörtte biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nedenle, Rusya, ısınma ve elektrik fiyatlarını düşük tutarak toplumu sübvansede etmektedir. Nitekim Rusya'da, özellikle doğal gaz fiyatları Avrupa'ya oranla, 4 kat daha ucuzdur. AB ise, bu tür politikaların uluslararası enerji fiyatlarını arttırdığını öne sürerek, Rusya'nın destek politikalarını sona erdirmesini talep etmektedir. Dahası, bu talebini Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliği için ön şart olarak öne sürmektedir. Ancak, Rusya Federasyonu'nun önceki başkanı Vladimir Putin, düşük enerji fiyatlarının Rusya'nın rekabet üstünlüğünden kaynaklandığını ve bu

üstünlükten vazgeçmeye Rusya'nın niyeti olmadığını belirtmiştir. Putin, Rusya ile AB ülkelerindeki gelişmiş tarım ve iklim koşullarını karşılaştırarak, bu durumun Rusya'nın doğal üstünlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu şartlar altında Rusya'nın DTÖ üyeliği engellense ve AB ile ilişkiler bu nedenle gerilse de, Rusya'da enerji fiyatlarını arttırmanın, özellikle politikacılar açısından kolay bir seçenek olmadığı ileri sürülebilir (Gvosdev, 2003). Sonuç olarak, Rusya'nın AB ile olan ilişkileri enerji konusuna yakından bağlıdır. Karşılıklı güvenin sağlanması için atılacak adımlar durumu belirleyecektir (Gvosdev, 2003).

Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri – Küreselleşmenin Jeopolitiği

Soğuk Savaş sonrasında Avrasya'nın jeopolitik önemi azalmak yerine artmıştır. Rusya'nın kısa bir dönemin ardından, bölgede tekrar aktif politikalara yönelmesi, ABD'yi de bölgeye karşı daha duyarlı bir duruma getirmiştir. Bu durum, sadece bölgenin sahip olduğu enerji potansiyeli açısından değil, aynı zamanda güvenlik açısından da önem taşımaktadır. Bu yüzden ABD, bölgeye ilişkin yeni stratejiler üretme durumuna gelmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan yeni enerji politikası, ABD başkan yardımcısı Dick Cheney başkanlığında 2001 yılında hazırlanan, Baker raporunda belirtilmektedir (Cheney Report on Energy: National Energy Policy, 2001). Rapor, küresel ekonominin, kilit petrol üreticisi ülkelerdeki "ulusal" koşullar karşısındaki hassasiyeti vurgulanmakta ve dünyanın bilinen petrol rezervlerinin %90'ının yabancı yatırıma kapalı olduğu belirtilmektedir. Böyle bir durumda, 2001 Cheney raporunun, yol haritası olarak, Kolombiya ve Venezüella'dan, Orta Doğu ve Kafkaslar'a kadar enerji kaynaklarının kontrolünün sağlanmasını belirlemesi şaşırtıcı olmamaktadır (Everest, 2003).

Bu bağlamda ABD yönetimi, Rusya'nın bölgede enerji karteli olma ve orta-uzun vadede tekrar bir süper güç olma çabalarının önüne geçecek politikalar izlemeye başlamıştır. Bunun için ABD, Avrasya'da neo-liberal küreselleşme hattının hâkim kılınması yönünde politikalar izlemektedir. Bu şekilde ABD, dünya pazarlarına yeni petrol kaynakları kazandırabileceği gibi, Rusya'nın bölgede enerji tekeli oluşturarak güç kazanmasını da engelleyebileceğini düşünmektedir. Dahası, ABD bir

veya iki boru hattı yerine birçok boru hattıyla, kaynak çeşitliliğini de sağlayabileceğini değerlendirmektedir. Öte yandan, Rusya'nın ABD'nin bu politikalarına seyirci kalmayacağı, ancak, ABD ile yoğun bir çatışmaya giremeyeceği de söylenebilir. Bu açıdan, Soğuk Savaş sonrasında neo-liberalizm ve küreselleşme olgularıyla öneminin azaldığı iddia edilen jeopolitik, gerçekte, küreselleşme çerçevesinde yeni bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda, Rusya ve ABD'nin güvenlik stratejilerinin irdelenmesi, enerjinin jeopolitiği ve bununla yakından ilgili olan küreselleşmenin jeopolitiği konusunda ipuçları verebilecek niteliktedir.

Rusya, 1993'te belirlediği "Dış Politika Kavramı" (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 177) ile süper güç statüsünün kaybedildiğini kabul etmiş, ancak, Rusya'nın dünya çapında çıkarları olan bölgesel büyük bir güç olduğu ileri sürülmüştür (s. 179). Bu dönemde amaç, uluslararası sistemle entegre olmaktır. Özellikle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) aracılığıyla Batı ile yakınlaşan Rusya, yakın çevrede ekonomik, siyasi ve askeri işbirliğine yönelirken; BDT'nin entegrasyonunu, dış sınırlarının güçlendirilmesini ve BDT'de etkin bir güvenlik sisteminin kurulmasını öncelik kabul etmiştir. 1993 Dış Politika Kavramı'nda öne çıkan diğer bir unsur ise askeri güç kullanımı yerine, siyasi ve diplomatik araçlarla işbirliğinin geliştirilmesi olmuştur (s. 178-180).

Ancak, 1994 ve 1997'de Rus kamuoyunda tehdit algılamaları değişmeye başlamıştır (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 183). NATO'nun genişlemesi, NATO'nun Kosova müdahalesi ve Çeçenistan konusu Rusya ile Batı arasındaki ilişkileri tekrar gerginleştirmiştir (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 184-185). Özellikle, 2000 yılında kabul edilen yeni "Dış Politika Kavramı", dünyanın etkili bir merkezi olma konumunu sürdürme ve Rusya'nın büyük bir güç olduğunu gösterme amacını benimsemiştir. Bu durum, 1993 yılındaki Batı'ya karşı ılımlı yaklaşımın değiştiğini de göstermektedir. 2000 yılındaki bu dönüşümün can alıcı noktası, Rusya'nın dünyayı nasıl algıladığını yansıtmaktadır. Buna göre iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra, dünya dinamik bir dönüşüm sürecine girmiş ve iki akım ortaya çıkmıştır. Birincisi, ABD öncülüğünde Batı'nın tek taraflı üstünlüğüne ve çıkarlarına dayanan,

“uluslararası hukuku hiçe sayan bir oluşum”dur (Rusya Dış Politika Kavramı Belgesi, 2000). İkincisi ise çok sayıda devletin uluslararası süreçlere ve olaylara dâhil olduğu; ekonomik, siyasi, çevresel, teknolojik faktörlerin daha önem kazandığı çok taraflı bir oluşumdur (Rusya Dış Politika Kavramı Belgesi, 2000). Rusya’nın çok kutuplu bir dünya ideolojisinin oluşmasını sağlayacağı argümanıya, tek odaklı bir küreselleşme anlayışına karşı durulacağı belirtilmiştir. Rusya’nın önceliğinin ise BDT (Avrasya) olduğu ilan edilmiştir. Buna göre Rusya, bir süper güç değilse bile modern dünyanın “etkili bir merkezi” olarak tanımlanmaktadır (Yinanç & Taşdemir, 2002). Belgede Rusya’nın jeopolitik olarak Avrasya ülkesi olmasından ötürü hem bölgesel hem de küresel güvenliğin sağlanmasında özel bir sorumluluk taşıdığı belirtilmiştir. Yakın çevrenin Rus “nüfuz alanı” olduğu da ilan edilmektedir (s. 188). ABD eksenli “tek kutuplu” bir uluslararası düzen ise Rus çıkarlarına bir tehdit olarak nitelenmektedir (Rusya Dış Politika Kavramı Belgesi, 2000).

Rusya’nın, 2000 yılında kabul ettiği Dış Politika Kavramı’nda refah artışına ve ekonomik kalkınmaya özel önem verdiği de görülmektedir. Belgeye göre, Rusya’nın toplumsal ve siyasi sorunlarının çözümü için ekonomik istikrar bir ön koşuldur (Rusya Dış Politika Kavramı Belgesi, 2000). Özellikle, Rusya’nın SSCB sonrasında yeni bir uluslaşma sürecine girdiğini ileri süren Aleksandr Dugin’in tezleri göz önüne alındığında (Dugin, 2005), ekonomik gelişmenin Rusya’nın bu yeni uluslaşma sürecinde oynadığı önem belirginleşmektedir. Dugin, Avrasya’yı, Rusya’nın tarihi coğrafyası ve sorumluluk alanı olarak tanımlayarak, Rus jeopolitiğinin ana hatlarını çizmektedir. Bu bağlamda, özellikle Balkanlar’daki NATO ve AB genişlemesi Rus çıkarları için tehdit olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, ABD stratejisti Zbigniew Brzezinski ise, Rusya’nın uluslaşma çabasının engellenmesi için Balkanlara ve özellikle Ukrayna’nın Rus etkisinden kurtarılmasına önem vermektedir. Rusya’dan siyasi, ekonomik ve kültürel olarak bağımsız, AB ve NATO ile bütünleşmiş bir Ukrayna’nın, Rus uluslaşma çabalarını, dolayısıyla da Rusya’nın Avrasya’ya egemen olma çabalarını engelleyeceğini belirtmektedir (Brzezinski, 2008). Aynı dinamiklerin Kosova ve Sırbistan’da da işlediği söylenebilir. Bu anlamda NATO’nun genişlemesi ve Doğu Avrupa’ya füze kalkanı kurma projeleri Rusya

tarafından tehdit olarak nitelenmekte ve bu tür gelişmelere karşı Rusya'nın nükleer silah da dâhil olmak üzere güç kullanacağı 2000 yılı Askeri Doktrin'inde (Yinanç & Taşdemir, 2002, s. 177) belirtilmektedir (s. 190). Bu noktada, NATO genişlemesi ve Doğu Avrupa'ya kurulmak istenen füze kalkanı konularının, Rusya'nın Doğu Avrupa üzerinden Batı Avrupa'ya ulaşan boru hatları konusu ile bağlantısı olduğu, NATO ve füze kalkanı gibi güvenlik alanındaki gelişmelerin, enerji alanındaki gelişmelerle yakından ilgili olduğu düşünülebilir.

ABD ise, 2002 (ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, 2002) ve özellikle 2006 yılı Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri'nde, otoriter yönetimlerin (Güvenlik Strateji Belgesi'ne göre 'tiranlığın') yok edilmesini ve liberal demokrasinin tüm dünyada yayılmasını asıl amaç olarak ilan etmiştir (ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, 2006). Bu bağlamda neo-liberal küreselleşme ABD'nin dünya kaynaklarına ve pazarlarına egemen olmasının stratejik aracı olarak işlev görmektedir. Bu noktada, ABD'nin küreselleşme olgusuna bakışını yansıtmaya için bir kaç görüşe yer verilebilir. Örneğin Thomas P.M. Barnett küreselleşmenin ve dolayısıyla ABD'nin amacının "entegre olmamış boşluk" (Barnett, 2005, s. 13) diye tanımladığı ülkelerin küresel ekonomik/siyasi sisteme dâhil edilmesi olması gerektiğini öne sürmektedir. Barnett, "çevre"nin merkeze daha sıkı bir şekilde bağlanmasını öngörmektedir: "...dünyanın ilk çokuluslu birliği olarak bizler küreselleşmenin kaynağı ve ilhamıyız... Bizim çıkarlarımız evrenseldir çünkü küreselleşme küresel olmak zorundadır" (s. 358) sözleriyle ABD hegemonyasının reçetesini yazmaktadır. ABD'nin "yeni kural dizileri"ni oluşturması gerektiği yaklaşımı, "hegemonya'nın amaçlarının nasıl tanımlandığı çok önemlidir" (Brzezinski, 2005, s. 259) diyen Brzezinski'de de görülebilir. Kısaca belirtmek gerekirse, enerji konusu özelinde ABD yönetiminin küreselleşme olgusunu, dünya enerji kaynaklarına ve pazarlarına hâkim olarak küresel hâkimiyet sağlama amacıyla stratejik bir araç olarak kullandığı düşünülebilir.

Başlıca petrol tüketicisi devletler ise böyle bir konjunktürde, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, bunu yaparken alternatif enerji kaynaklarına yöneldikleri gibi, petrol ve gaz kullanımında ise farklı üretici devletler

ile ilişkiler geliştirmek istenmektedir. Ancak, ekonomik kaygılarla alternatif kaynaklara yönelim, siyasi olarak olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Rusya'nın enerji kaynaklarından elde edeceği ekonomik gelirin ve gücün, siyasi ve askeri gücünü de arttıracak olması, devletlerin Rusya'ya temkinli yaklaşımları sonucunu doğurduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Avrasya kıtasında istikrarı sağlamak için Rusya'nın transatlantik toplumun bir parçası olması ABD'nin uzun dönemli stratejilerinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (Brzezinski, 2000). Bu doğrultuda ABD, Rusya'yı gerçek bir demokrasi ve "Avrupalı" bir devlet olması için "ikna" etmeye çalışmaktadır. Bu ikna süreci ise söylemlere değil, jeopolitik düzenlemelere bağlıdır (Brzezinski, 2004). Öte yandan Rusya yönetimi ise demokratik reform yapmak yerine Rusya'nın gücünü arttırmaya çalışmakta (Brzezinski, 2008) ve ekonomi alanında liberal politikalar yerine merkezi devlet korporatizmi uygulamaktadır. Bu durumda, Rusya'nın Batı için "güvenilir bir ortak" olarak kabul edilip edilmemesinin jeopolitik mücadelenin sonucuna bağlı olduğu görülmektedir.

Tartışma: Jeopolitik Bir Proje Olarak Neo-Liberalizm

Jeopolitik, insanlığı mekân faktörüyle karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bir disiplindir. Jeopolitik, sabit unsurlar, değişen unsurlar ve de zaman unsurundan oluşmaktadır. Değişmeyen unsurlara bakıldığı zaman ülke ve bölgenin dünya üzerindeki konumu, coğrafi karakteri; değişen unsurların ise sosyal, ekonomik, politik ve de askeri değerler olduğu görülür. Zaman unsuru ise bir fotoğraf makinesi gibi sürekli işlemektedir. Bu tanımlar doğrultusunda küreselleşme ve jeopolitik ilişkisine bakıldığı zaman, değişken olan sosyal, ekonomik, politik ve de askeri değerlerin, küreselleşme bağlamında yeniden tanımlanmakta olduğu ve bu tanımlamanın da bir mücadele alanı yarattığı görülmektedir.

Jeopolitiğin, devletlerin, özellikle belirsizlik ortamlarında, önlerini görmek için kullandıkları bir pusula görevi gördüğü söylenebilir (Tezkan & Taşar, 2002). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra oluşan belirsizlik ortamında da, devletler ister istemez jeopolitik projeler üretmeye başlamışlar, ya da en azından, üretilen jeopolitik projelerin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde birer parçası durumuna

gelmişlerdir. Soğuk Savaş sonrasındaki en etkili jeopolitik projenin ise neo-liberal küreselleşme çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı ileri sürülebilir.

Rusya, AB ve ABD arasındaki enerji özelindeki ilişkiler, günümüzün jeopolitik mücadelesine örnek oluşturabilecek niteliktedir. Görünen odur ki, Soğuk Savaş sonrasında bittiği düşünülen güç politikaları daha kapsamlı bir şekilde sürmektedir. Serbest piyasa değerlerinin ve kazan-kazan anlayışının yepyeni bir dünya oluşturduğu tezinin yaşanan süreci açıklamakta yetersiz kaldığı, dahası, yaşanan mücadele sürecinde, neo-liberal tezin ideolojik, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel işlevleri olduğu söylenebilir. Küreselleşme söylemi ve politikaları ile önde gelen gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarına erişebilecekleri gibi bu ülkeleri üretim ve ticaretleri için birer pazar durumuna getirebileceklerdir. Özellikle, enerji gibi stratejik bir ürünün serbest piyasa araçları yoluyla sahipliğinin, üretiminin ve ulaştırmasının kontrolünün sağlanmasının, siyasal, ekonomik ve de askeri hegemonyanın sağlanabilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Bu makalenin kapsamı dışında ancak tüm bu tartışmalarla bağlantılı olarak, özellikle uzun vadede dünya enerji dengelerini değiştirme olasılığı bulunan alternatif enerji kaynaklarının, dünyanın ekonomi politik şekillenmesinde etkisinin neler olabileceğine de çok kısaca değinilebilir. Yine Rusya, alternatif enerji konusunda da atılımlarda bulunmaktadır. Rusya'nın, özellikle rüzgar enerjisi üretiminde önemli bir konuma gelmeyi amaçladığı görülebilir. Rus Hydro şirketi ile Japon Mutsui ve HJ Energy kuruluşları, 90 milyon dolarlık bir rüzgar elektrik üretim projesini hayata geçirmede anlaşmışlardır (Gazetem, 2009). Bu durum Rusya'nın doğal gaz sağlayıcısı olmanın dışında, bir elektrik üretim merkezi olma yolunda adımlar attığına örnek gösterilebilir. Uzun dönemde etkili bir enerji kaynağı olabileceği ileri sürülen, bir diğer alternatif enerji kaynağı gaz hidrat konusu da, jeopolitik açıdan ilgi çekici olduğu söylenebilir. Özellikle Karadeniz tabanında bulunduğu iddia edilen gaz hidrat kaynaklarının kullanılabilir duruma gelmesinin, Rusya, bölge devletleri

ve küresel aktörler açısından, jeopolitik mücadele potansiyelini şimdiden taşıdığı düşünülebilir.

Verilen bu örnekler, özellikle Türkiye gibi hem rüzgar, hem de güneş enerjisi konularında büyük potansiyel sahibi ülkelerin, alternatif enerji kaynaklarına yönelmeleri gerektiğini destekler niteliktedir. Türkiye'nin sözü edilen enerji kaynaklarında merkez bir ülke konumuna gelmesi, diğer güç unsurlarınca da desteklenildiği takdirde, Türkiye açısından jeopolitik olarak artı bir değer olabileceği belirtilebilir.

Sonuç

Enerji ve enerjinin jeopolitiği konusu küreselleşme söyleminin aksine önemini kaybetmemiş, tam tersine küreselleşme olgusu ile birlikte yeni bir anlam kazanmıştır. Enerji; siyasi, ekonomik ve de askeri güvenlik konularıyla iç içe geçerek daha da önem kazanmıştır. Aynı zamanda, “yerel”, “ulusal”, “bölgesel” ve “uluslararası” politikalar arasındaki ayrım kalkmıştır. Dahası, AB, NATO, AGİT ve DTÖ gibi uluslararası örgütler, jeopolitik mücadelenin araçları olarak işlev kazanmışlardır. Diğer bir deyişle, Soğuk Savaş ortamının güç politikaları terk edilmediği gibi, niteliksel bir dönüşüm geçirerek daha kapsamlı bir hale gelmiş ve önceki dönemde askeri alanda yoğunlaşan mücadeleler, günümüzde enerji ve ekonomi gibi alanlarda çok boyutlu bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Rusya'nın enerji ekonomi politiği konusunun tüm boyutlarıyla bu noktalara örnek oluşturduğu görülebilir.

Summary

With the end of the Cold War, the world has passed into a decade of exaggerated confidence about security. Especially, the liberal thought has claimed that the concepts like power politics and geopolitics has lost their significance in the era of globalization. The same liberal attitude can be observed in energy security, too. Energy, however, is a strategic commodity and it has a great potential to affect regional and global politics both domestically and internationally. In particular, when we consider the fact that the Russian Federation has significant oil and gas reserves, the issue gets more fragile. First of all, major oil consumers in the world are looking for ways to diversify their oil supplies to reduce

the risk of a crisis. But, on the other hand, exaggerating this economic concern may bring political outcomes that are not favorable. In this sense, Russia may use its oil power as a leverage for its aggressive nationalistic interests which can be a threat to the global security in all terms. Yet, when we look at from the side of Russia, we can conclude that she has to increase its oil output much more and establish a stable export regime in order to develop and back up its whole domestic economy. In such a context, it can be argued that, in contrast with the neo-liberal argument and rather than ignoring geopolitics, the resolution or the arrangement of this equation again depends on geopolitical challenge. "Persuasion" of Russia depends on geopolitical contest and the result will determine whether she will be a part of the global system or a threat to it. In this sense, from the neo-liberal point of view, Russia should "legitimize" its interests by playing the game by its rules which is liberalism. Therefore, it can be said that neo-liberalism is a functional part of a particular geopolitical project in itself. The steps taken by Russia towards further liberalization can be regarded as "legitimization" of Russian interests by establishing "interdependence" in world politics. Russia's relations with the European Union, WTO, NATO and lastly the US are likely to define the place of Russia and the Russian oil in world politics. On the other hand, Russia is not eager to give up her advantage especially on the issue of energy. Nevertheless, in opposition with the liberal argument, interdependency is the context within which the concepts such as "geopolitics" and "strategic concerns" are defined. Moreover, establishment of interdependence and cooperation depends on geopolitical struggles rather than discourses.

In this paper, the political economy of Russian oil after the collapse of the Soviet Union is examined with special reference to international politics. Firstly, general issues of Russian domestic oil sector are pointed out in the context of both politics and economics. Second, the major developments in the Russian oil industry after the Soviet regime, namely liberalization and privatization, is covered in relation with international economic and political actors like CIS, OPEC, Turkey, European Union and the United States. In other words, the relationship between the Russian domestic oil sector and its impact on Russia's foreign affairs is figured out in a theoretical manner. Lastly, the

issue of geopolitics in the era of globalization is discussed. In conclusion, it is argued that instead of a demise of geopolitics, the range of geopolitical confrontation extended to new domains and leverages.

Kaynakça

Anderson, Svein S. *“EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority”*, Arena Working Papers, WP 00/05.

Barlyski, R.V *“Russia, the West, and the Caspian Energy Hub,”* Middle East Journal, Vol.49, No.2, Spring 1995.

Barnes, J., A. Jaffe & E.L. Morse, *“The New Geopolitics of Oil”* The National Interest, Winter 2003/2004.

Barnett, Thomas P.M., *Pentagon’un Yeni Haritası*, 1001 Kitap, İstanbul, 2005.

Brzezinski, Zbigniew, *“Living With Russia”*, The National Interest, Fall 2000.

Brzezinski, Zbigniew, *“Putin’s Choice”*, The Washington Quarterly, Spring, 2008.

Brzezinski, Zbigniew, *Tercih*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.

Brzezinski, Zbigniew, *“The Cold War and Its Aftermath”*, Foreign Affairs, 2004.

Carr, E.H., *The Twenty Years’ Crisis*, Harper & Row Publishers, 1964.

Crawford, Beverly Ed., *Markets, States and Democracy: the Political Economy of Post-Communist Transformation*, Oxford, Westview Press, 1995.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, 2003.

Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği*, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.

Economides, M. & Oligney R. *The Color of Oil*, Round Oak Publishing, 2000.

RUSYA, AB, ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE
KÜRESELLEŞMENİN JEOPOLİTİĞİ

EU Commission, *Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001.

Everest, Larry. *Oil, Power, & Empire: Iraq and the U.S. Global Agenda*, Common Courage Press, 2003.

Friedman, Thomas, *Lexus and the Olive Tree*, 2000.

Fukuyama, Francis, *The End of History and The Last Man*, 1992.

Giddens, Anthony, *Run Away World*, 1999.

Goldstein, Joshua S., *International Relations*, 3rd ed., Longman, 1999.

Gvosdev, N. K., "At the Intersection of Energy and Foreign Policies", *The National Interest*, Winter 2003/04.

Hill, Fiona, "Fueling the Future: The Prospects for Russian Oil and Gas", *Demokratizatsiya*, Volume 10, Number 4, Fall 2000.

Kamalov, İlyas, ASAM, *Dünya Gündemi*, 28.11.2007.

Lane, David (Ed), *The Political Economy of Russian Oil*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 1999.

Stinemetz, D., "Russia's Revival", *Oil and Gas Journal*, June 2003.

Tezkan, Yılmaz, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002.

Yinanç, Refet & Taşdemir, Hakan, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

http://en.wikipedia.org/wiki/Petroleum_industry_in_Russia.

<http://enerjisenaryolari.blogspot.com/>, Enerji Senaryoları, Dünya Enerji Konseyi Gençlik Çalıştayı, 19 Mayıs 2007.

<http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf>.

<http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>.

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/nss.pdf>.

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~dogan/57.html>.

*RUSYA, AB, ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE
KÜRESELLEŞMENİN JEOPOLİTİĞİ*

www.bisnis.doc.gov/bisnis/isa/011101rsoil.htm.

www.brook.edu/views/papers/hillf/200205.htm.

www.cera.com.

www.gazetem.ru

www.iea.org.

www.pravda.ru.

www.russianembassy.com.

www.vf.narod.ru/english/myth.htm.

*RUSYA, AB, ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE
KÜRESELLEŞMENİN JEOPOLİTİĞİ*